

ATT Areena -keskustelu: Avoin tiede ei esillä hyvän tieteellisen käytännön ohjeistuksissa

Fakta Julkaistu 19.05.2015 klo 10:43 Kirjoittaja Heidi Laine

Suomalaisen tieteen ja tutkimuksen tutkimuseettisen Itsesääntelyjärjestelmän perustana on Tutkimuseettisen neuvottelukunnan antama ohje Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Avoimen tieteen kysymysten nopeaa murtautumista tieteen agendalle kuvaa, ettei ohjeen tuorein versio vuodelta 2012 mainitse avoimuuteen liittyviä kysymyksiä. Tilanne on sama kansainvälisissä tutkimuseettisissä ohjeissa. Ohjeiden voi silti tulkita tukevan avoimuutta jo nyt.

Tutkimusetiikka on tutkijan ammattietiikkaa. Hyvä tieteellinen käytäntö on osa tutkimusetiikkaa ja tarkoittaa kaikelle tieteen tekemiselle yhteisiä vastuullisia toimintatapoja, kuten huolellisuutta ja rehellisyyttä tutkimustyössä, muiden työn huomioimista ja tulosten julkisuutta. Monilla tutkimusaloiilla, kuten lääketieteessä, on lisäksi omia eettisiä normistoja ja toimielimiä, jotka ohjaavat tarkemmin esimerkiksi tutkijan ja tutkittavan suhdetta.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) antama [Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa \(HTK\) -ohje](#) on tiedeyhteisömme tutkimuseettisen itsesääntelyn perusasiakirja. Sen sisältö on laadittu yhteistyössä suomalaisen tiedeyhteisön toimijoiden kanssa. Ohjeen noudattamiseen ovat allekirjoituksellaan sitoutuneet kaikki yliopistot, kahta lukuun ottamatta kaikki ammattikorkeakoulut, 24 tutkimuslaitosta sekä 11 muuta tahoa, joiden joukossa Suomen Akatemia.

Ensimmäinen nykymuotoinen HTK-ohjeistus ilmestyi vuonna 2002. Päivitetty ohje julkaistiin 14.11.2012, astuen voimaan 1.3.2013. Päivitystä laadittaessa avoimen tieteen kysymykset eivät vielä olleet tiedepoliittisten keskustelujen valtavirtaa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan pääsihteerin Sanna Kaisa Spoofin mukaan HTK-ohjeen seuraavassa versiossa avoimuus tullaan hyvin todennäköisesti nostamaan esiin erityiskysymyksenä. Ohjeiden uusiminen ei ole vielä suunnitteilla, eivätkä avoimeen tieteseen liittyvät kysymykset ole näkyneet TENKille tulleissa lausuntopyynnöissä. Spoofin mukaan TENK seuraa avointa tiedettä koskevaa keskustelua aktiivisesti ja on valmis toimenpiteisiin tarvittaessa.

Ohjeiden mukaan avoimuus kuuluu tieteseen

HTK-ohje ei nykymuodossakaan ole ristiriidassa avoimen tieteen periaatteiden kanssa, tai sulje niitä pois. Ohjeessa mainitaan yhdeksän hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtaa, joista lähtökohdassa numero 2. todetaan, että ”[t]utkimuksessa toteutetaan tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluvaa avoimuutta ja vastuullista tiedeviestintää tutkimuksen tuloksia julkaistaessa.” Listan ensimmäinen kohta linjaa näin:

*”1. Tutkimuksessa noudatetaan tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja eli rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa.”
(Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettinen neuvottelukunta, Helsinki 2013, s. 6.)*

Kirjauksen perusteella HTK-periaatteiden tulkitseminen riippuu pitkälti tiedeyhteisön piirissä vallitsevista käytännöistä ja konsensuksesta. Avoimuuden vakiintuessa julkisesti rahoitetun tutkimuksen standardiksi kehittynee myös HTK-ohjeen sisällöstä tiedeyhteisössä vallitseva yhteisymmärrys.

Vaikutusvaltaisimmat ylikansalliset hyvää tieteellistä käytäntöä koskevat ohjeet ovat [Singapore Statement](#) vuodelta 2010 sekä ESF:in (*European Science Foundation*) ja ALLEAn (*All European Academies*) julkaisema [European Code of Conduct for Research Integrity](#) vuodelta 2011. Nämäkin dokumentit mahdollistavat avoimuutta tukevan luennan.

Ensiksi mainitussa tekstissä edellytetään tutkimusprosessilta tulosten verifioimisen mahdollistavaa läpinäkyvyyttä sekä aineistojen ja tulosten avointa ja viivyttämättömyyttä julkaisemista:

“4. Research Records: Researchers should keep clear, accurate records of all research in ways that will allow verification and replication of their work by others.

5. Research Findings: Researchers should share data and findings openly and promptly, as soon as they have had an opportunity to establish priority and ownership claims.” (Singapore Statement on Research Integrity. 2nd World Conference on Research Integrity 2010.)

Singapore Statement muotoiltiin syyskuussa 2010 osana toista tutkimuseetiikan maailmankonferenssia. [Touko-kesäkuussa 2015 Rio de Janeirossa järjestettävä neljäs maailmankonferenssi](#) ei juuri nosta avoimeen tieteeseen liittyviä kysymyksiä esiin ohjelmassaan, lukuun ottamatta muutamaa puheenvuoroa, jotka käsittelevät avointa vertaisarviointia (posterin aiheesta *Open peer review of research submission at medical journals: Experience at BMJ Open and The BMJ*), julkaisujen läpinäkyvyyttä (Ohjelmakohta 25. *Promoting transparency of publications to reduce irreproducibility*) ja datan jakamista (29. *Data sharing: Experience at two open-access general medical journals*). Viisi vuotta sitten Singaporessa annetun julkilausuman päivittäminen muotoon, joka kannustaisi tutkijoita avoimeen julkaisemiseen, datan avaamiseen ja entistä laajempaan dialogiin yhteiskunnan kanssa ei esitetöjen perusteella ole kokouksen agendalla.

European Code of Conduct for Research Integrity ottaa avoimuuden puolesta kolmesta tähän mennessä mainitusta asiakirjasta kenties voimakkaimmin kantaa. Koodi nimeää avoimuuden ja saavutettavuuden (*openness and accessibility*) yhdeksi vastuullisen tutkimuksen perusperiaatteista. Tutkimusaineistoista tekstissä todetaan, että ne tulee arkistoida ja saattaa kollegoiden käyttöön. Julkaisemisesta lausutaan seuraavasti: *“Results should be published in an open, transparent and accurate manner, at the earliest possible time, unless intellectual property considerations justify delay.” (The European Code of Conduct for Research Integrity. European Science Foundation & All European Academies, Strasbourg 2011, s. 7.)* Eurooppalaisen koodin päivittäminen lähivuosina ei ole todennäköistä. Toinen laatijatahoista, ESF, on lopettamassa toimintansa vuoden 2015 loppuun mennessä antaen tietä uudelle toimijalle, Science Europelle. [Science European tutkimuseettinen työryhmä](#) kertoo sivuillaan pyrkivänsä edistämään vastuullista tutkimusta olemassa olevien ohjeiden ja periaatteiden pohjalta. [ALLEAn tutkimuseettinen työryhmä](#) puolestaan on viime aikoina keskittynyt esimerkiksi tutkimuseetiikan koulutuksen edistämiseen.

Kansallisen tason toimijoista Hollannin tiedeakatemia *Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW)* on tehnyt pioneerityötä datan hallintaan ja avaamiseen liittyvien kysymysten tunnistamisessa ja niihin vastaamisessa. Vuonna 2013 julkaistun [Responsible Research Data Management and the Prevention of Scientific Misconduct](#) -selvityksen laatimisen syytyksenä

oli toimintaympäristön digitalisoituminen lisäksi paljon huomiota saanut datan tehtailuun liittyvät tutkimusvilppitapaus ([ns. Diederik Stapelin tapaus](#)). Selvityksen yhtenä johtopäätöksen on, että nykyiset ohjeet vastuulliseen datan hallintaan ovat riittäviä myös avoimuuden osalta, kunhan niiden tunnettuuteen ja noudattamiseen panostetaan nykyistä enemmän.

Lisätietoja

- [Hyvä tieteellinen käytöntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa](#)
- [Singapore Statement on Research Integrity](#)
- [The European Code of Conduct for Research Integrity](#)
- [4th World Conference on Research Integrity](#)
- [Science Europe Working Group on Research Integrity](#)
- [ALLEA Permanent Working Group Science and Ethics](#)